

Hallituksen esitys Eduskunnalle kirjastolaiksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Lakiehdotuksen tarkoituksena on uudistaa yleisten kirjastojen toimintaa sääntelevä laki. Valtionosuuslainsäädäntöön ei tässä yhteydessä ehdoteta muutoksia. Yleiset kirjastot olisivat esityksen mukaan yleensä kunnan ylläpitämiä. Niiden asemaan ja tehtäviin ei ehdoteta perustavanlaatuisia muutoksia, mutta viestintätekniikan kehityksen vaikutukset on otettu huomioon. Esityksellä pyritään tehostamaan kunnan kirjastojen toimintaa siten, että kunnan kirjastoista ehdotetaan muodostettavaksi kunnan kirjastolaitos. Kirjastojen luokittelua yksinkertaistetaan siten, että

kunnissa on kirjastoja, joista yksi on pääkirjasto. Yleisten ja koulukirjastojen yhteistyötä ehdotetaan tehostettavaksi ja työnjakoa selvennettäväksi.

Kuntien yhteistoimintaa kirjastopalvelujen järjestämisessä pyritään edistämään tekemällä mahdolliseksi kuntien yhteinen kirjastolaitos ja muu yhteistoiminta. Lisäksi pyritään vahvistamaan yleisten ja tieteellisten kirjastojen muodostamaa kirjastoverkkoa.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 1986.

YLEISPERUSTELUT

1. Esityksen yhteiskunnallinen merkitys

Kirjastolaitos on tärkeä maan sivistyselämälle. Se antaa pohjaa kulttuurin kehittämiseksi ja tietojen ja taitojen hankkimiselle. Kirjastolaitos koostuu ja saattaa kansalaisten ulottuville kansallista kulttuuriperintöä, jota se täydentää ulkomaisella aineistolla.

Yhteiskunnan muutokset heijastuvat kirjastolaitokseen. Tieto ja sen tuottaminen, käsittely ja muokkaaminen muodostuvat yhä tärkeämmiksi tekijöiksi taloudellisen toiminnan, kulttuurin kehittämisen ja yhteiskunnan palvelujen aikaansaamisessa. Tieto on myös kansanvallan toteutumisen edellytys. Kirjaston tulee tarjota tiedon käsittelyn kanava ja kyetä käsittelemään tietoa.

Yhteiskunnan muutokseen liittyvä tekninen kehitys muuttaa kirjastopalvelulle asetettavia vaatimuksia. Tekninen muutos heijastuu muun muassa erilaisina tallenteina, joille siirtyä osittain

perinteisen tiedontallentajan, kirjan tehtäviä ja joilla on myös kokonaan uusia tehtäviä. Tätä tapahtuu myös taiteellisten esitysten tallentamisessa. Lisäksi tekninen kehitys tarjoaa yhä laajenevassa määrin mahdollisuuksia käyttää suoraan tiedon lähteitä ilman, että niitä on tätä ennen muokattu painotuotteiksi tai muiksi tallenteiksi.

Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset sekä tiedon paljous ja uusiutuvuus korostavat elinikäisen oppimisen tärkeyttä. Aikuiskoulutuksen merkityksen arvioidaankin jatkuvasti kasvavan. Työelämä vaatii enenevässä määrin jatko- ja täydennyskoulutusta. Yleisten kirjastojen keskeisiä tehtäviä on edistää ja tukea itseopiskelua ja muuta oma-toimista tiedonhankintaa, joiden merkitystä ja tarvetta nouseva koulutustaso edelleen lisää.

Edellä kuvatun kehityksen takia tulee lainsäädännöllä luoda edellytyksiä kirjastojen toiminnan kehittämiseksi niin, että kansalaisten yleinen tietohuolto voidaan turvata noudattaen kansalaisten yhdenvertaisuuden periaatetta. Olemassaolevan,

koko maan kattavan organisaation tehokas hyväksikäyttö on myös taloudellista. Hallituksen esityksessä on pyritty ottamaan huomioon ne muutokset, jotka ovat ennakoitavissa kirjastolaitoksen kehityksessä. Säännösten ei tule perusteettomasti rajoittaa uusien kirjastokäyttöön soveltuvien tiedon tallentamisen ja käsittelyn menetelmien käyttöönottamista.

2. Nykyinen tilanne ja asian valmistelu

Kirjastolaki (235/61) on alunperin laadittu valtionapulaiksi. Vuoden 1979 alusta voimaan tullut kunnan peruskoulun, lukion ja yleisen kirjaston valtionosuuksista ja -avustuksista sekä lainoista annettu laki (1112/78) kumosi kirjastolain valtionapua koskevat pykälät. Voimaan jäivät valtionapusäännöksistä vain valtionosuuden saamisen yleisiä perusteita ja yksityisten kirjastojen valtionapua koskevat säännökset. Lakiin on myöhemmin lisätty säännös pohjoismaisen sopimuksen toteuttamiseen liittyvästä valtionavusta. Lainsäädännön vanhentuneisuus on ensisijainen syy uuden lainsäädännön tarpeeseen, joskin edellä kuvatut yhteiskunnan muutoksesta aiheutuvat tekijät kiirehtivät myös lain uusimista.

Vuoden 1973 kirjastokomitea (Komiteanmietintö 1975:110) laati kirjastotoiminnan kehittämissuunnitelman. Komitean mietinnössä määritellään yleisten kirjastojen tehtäväalue ja toimintamuodot sekä hahmotellaan tarvittavat hallinnolliset, taloudelliset ja henkilöstöä koskevat voimavarat. Kirjastojen toimintamuodot ja tavoitteet ovat vakiintuneet komitean ehdotusten suuntaisiksi. Komitean ehdottama keskushallinnon sijoittaminen pääasiassa opetusministeriöön ei ole sellaisenaan toteutunut. Valtionosuusjärjestelmä on vuoden 1979 alusta muutettu asukaslukuun ja keskimääräisiin kustannuksiin perustuvaksi. Komitean ehdottamaa kehitystä ei ole tapahtunut keskitettyjen palvelusten ja kehittämistoiminnan eikä näiden rahoituksen suhteen. Kirjastoalan keskiasteen koulutus sen sijaan on alkanut eräissä kauppaopistoissa vuonna 1978. Komiteanmietinnöstä annetut lausunnot olivat pääosin myönteisiä.

Opetusministeriö asetti 29 päivänä kesäkuuta 1983 yleisten kirjastojen säädöstoimikunnan, joka laati ehdotuksen hallituksen esitykseksi kirjastolain ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi sekä luonnoksen kirjastoasetukseksi ja asetukseksi peruskoulun, lukion ja yleisen kirjaston valtion-

osuuksista ja -avustuksista sekä lainoista annetun asetuksen muuttamisesta. Tämä esitys perustuu viimeksi mainitun toimikunnan mietintöön (Komiteanmietintö 1984: 26).

Toimikunnan mietinnöstä on saatu 34 pyydettyä lausuntoa. Ehdotettua säädösten uusimista on yleensä pidetty tarpeellisena, jopa kiireellisenä. Mielenpitoet jakaantuivat lähinnä seuraavissa asiakysymyksissä: Yleisten kirjastojen piirissä haluttiin pitää maksuttomuusperiaate poikkeuksettomana. Kirjastoalan sekä kouluhallituksen ja lääninhallitusten lausunnoissa kirjastolautakunta haluttiin pitää pakollisena, kaikkein pienimpiä kuntia mahdollisesti lukuun ottamatta. Valtion valvonnan ja ohjauksen suhteen on valtion kirjastohallinnon lausunnoissa joitakin varauksia, kuntien keskusjärjestöjen pitäessä ehdotettuja lievennyksiä pikemminkin liian vähäisinä.

Kirjastotoiminnan kehittämisen yksityiskohtia on lisäksi käsitelty useissa toimikunnissa ja työryhmissä.

3. Esityksen organisatoriset ja henkilöstövaikutukset

Hallituksen esityksellä ehdotetaan kunnan kirjastoista luotavaksi aikaisempaa selvemmin yhtenäinen kokonaisuus, kunnan kirjastolaitos. Samalla luovutettaisiin kirjastojen jaottelusta pääkirjastoihin, sivukirjastoihin ja laitoskirjastoihin. Esityksen mukaan kunnassa on vain kirjastoja, joista yksi toimii pääkirjastona. Lisäksi ehdotetaan, että kirjastolaitoksen kokoelmiin kuuluvaa aineistoa voitaisiin asettaa olosuhteiden mukaan joustavasti saataville muihinkin tarkoituksenmukaisiin paikkoihin.

Muutosta nykyiseen kirjastojen organisointiin merkitsee esitykseen sisältyvä menettely, jossa kaksi tai useampia kuntia perustavat yhteisen kirjastolaitoksen. Nykyisin kunnat muodostavat kukin oman yksikkönsä kirjastotoiminnassa. Yhteisellä kirjastolaitoksella arvioidaan voitavan tehostaa varsinkin pienten kuntien kirjastotointa. Myös muu kuntien yhteinen kirjastotoimi on lakiehdotuksessa otettu huomioon. Kuntien on mahdollista ryhtyä yhteistoimintaan perustamatta yhteistä kirjastolaitosta. Yhteistä kirjastolaitosta suppeampaa yhteistoimintaa merkitsee myös yhteisen kirjastonhoitajan viran perustaminen, jolloin pieniin kuntiin voidaan helpommin saada alan koulutuksen saanutta kirjastohenkilökuntaa.

Nykyisen lainsäädännön mukaan opetusministeriö päättää kirjastoammatillisen henkilöstön ra-

kenteesta. Viime vuosiin saakka on edellytetty, että henkilökunnasta vähintään puolet on kirjastonhoitajia. Nykyisin pyritään sellaiseen rakenteeseen, jossa kolmannes henkilökunnasta on kirjastonhoitajia eli kirjastoalan korkeakoulututkinnon suorittaneita. Ehdotuksen mukaan opetusministeriö voisi edelleen määrätä kirjastohenkilökunnan määrästä ja rakenteesta. Tämä päätös säätelee myös valtionosuuteen oikeuttavan henkilökunnan enimmäismäärän.

4. Esityksen taloudelliset vaikutukset

Hallituksen esityksellä ei puututa yleisten kirjastojen perustamis- tai käyttökustannusten valtionosuuteen. Kirjastolakiehdotukseen sisältyy eräitä toimintoja, joita nykyisessä lainsäädännössä ei ole mainittu, mutta voidaan järjestää kokonaan tai osittain valtionosuuteen oikeuttavina. Tästä saattaa aiheutua vähäisiä lisäkustannuksia.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotuksen perustelut

1 §. *Yleisen kirjaston tarkoitus ja toiminta.* Yleisen kirjaston tarkoitus on määritelty vallitsevaa käytäntöä vastaavasti. Sivistyksen, tiedon ja virkistuksen tarpeiden tyydyttäminen ovat osittain päällekkäisiä toimintoja eikä niitä käytännössä aina voida erottaa toisistaan. Yleisellä sivistyksen ja tiedon tarpeella ymmärretään yhteiskunnassa toimimiselle ja ihmisten keskinäiselle kanssakäymiselle tarpeellisia tietoja ja taitoja. Yhteiskuntaa koskevan tiedon tarjoaminen on välttämätöntä myös kansanvallan toteutumisen kannalta. Ammatillisen tiedon tarjonnassa yleisen kirjaston tulee rajoittua sellaiseen kaikille tarpeelliseen ammatillisen ja harrastuksia palvelevan tiedon tarjontaan, jonka varsinaisena tarkoituksena ei ole palvella oppilaitoksessa annettavaa koulutusta. Kirjasto voi kuitenkin tyydyttää myös opiskeluun liittyvää tiedon tarvetta, kunhan se ei merkitse minkään oppilaitoksen erityisenä kirjastona toimimista.

Yleisen koulutustason nousu on omiaan lisäämään tieteellisten ja yleisten kirjastojen kokoelmien päällekkäisyyttä. Tarpeettoman päällekkäisyyden ehkäisemiseksi sekä kokoelmien tehokkaan käytön ja kirjastojen tarjoaman palvelun parantamiseksi sisältyy ehdotettuun 15 §:ään säännös yleisten ja tieteellisten kirjastojen yhteistyön kehittämiseksi. Vaikka yleisen kirjaston päätehtävä on yleissivistyksen piiriin luettavan tiedon tarjonta, se ei merkitse kirjastoaineiston tiedollisesta ja tieteellisestä tasosta tinkimistä. Kuvitteelliselle aineistolle on vastaavasti asetettava taiteellisia vaatimuksia.

Yleiseen kirjastotoimeen liittyy myös vapaa-aikapoliittisia näkökohtia. Kirjastojen tarkoituksena on edistää sivistävää, virkistävää ja hyödyllistä vapaa-ajan käyttöä joko suoraan tai välillisesti, tarjoamalla harrastuksissa tarpeellisia tietoja.

Kirjaston toiminta on pykäläehdotuksessa määritelty siten, että kirjasto asettaa yleiseen käyttöön kirjoja sekä muita sellaisia tallenteita, jotka sopivat kirjastokäyttöön. Kirjastojen kokoelmat koostuvat perinteisesti kirjoista ja kirjastojen yhtenä tehtävänä pidetään lukuharrastuksen edistämistä. Siinä suhteessa kirjastojen merkitys ei ole vähentynyt. Pikemminkin on tapahtunut päinvastoin, kun kirjat ovat ostettavissa entistä lyhemmän ajan ilmestymisensä jälkeen.

Kirjallisen aineiston ohella erilaisin menetelmin valmistetuilla ääni- ja kuvatallenteilla on kasvava merkitys myös kirjastokäytössä. Tällaista aineistoa ovat tällä hetkellä ennen muuta äänitteet ja videotallenteet. Molempia käytetään sekä tiedon että taiteellisten esitysten tallentamiseen. Niillä on myös suuri merkitys näkö- ja kuulovammaisille. Ääni- ja kuvatallenteita voidaan hankkia kirjastoihin tekijänoikeuslain ja tekijänoikeutta koskevien sopimusten sisältämin rajoituksin.

Kirjaston tehtäväksi ei ole annettu tallenteiden käytössä tarvittavien laitteiden lainaamista. Kirjastossa tulee kuitenkin olla kirjastossa tapahtuvassa käytössä tarpeelliset laitteet.

Viestintätekniikan kehitys on luonut tiedostoja, joihin saadaan yhteys tavallisimmin kaapelilla. Yleisiin kirjastoihin voidaan ehdotuksen mukaan saada mahdollisuus sellaisten tiedostojen käyttöön, joilla on yleisen tiedontarpeen kannal-

ta merkitystä ja jotka korvaavat tai täydentävät aikaisemmin kirjallisessa muodossa ollutta aineistoa. Tällaisia ylläpitävät ennen kaikkea valtion ja kuntien viranomaiset. Myös yksityiset laitokset ja yrittäjät saattavat ylläpitää kirjastotoimen kannalta käyttökelpoisia tiedostoja.

Pykäläehdotuksen 3 momentissa asetetaan kirjastolle tehtäviä kirjaston käyttäjään nähden. Kirjaston tulee avustaa kirjallisuuden ja muun aineiston sekä käytettävissä olevien tiedostojen samoin kuin luetteloiden ja muiden tiedonhaun apuneuvojen käytössä.

Yleisen kirjaston toimintamuodot on määriteltä niin, että ne eivät mene päällekkäin kansalais- ja työväenopistojen eikä kulttuurilautakuntien toimialan kanssa. Kirjastojen, kansalais- ja työväenopistojen sekä kunnallisen kulttuuritoimen tulee olla yhteistyössä ja sopia paikallisesti tarkoituksenmukaisesta työnjaosta.

2 §. *Yleisen kirjaston ylläpitäminen.* Yleisellä kirjastolla tarkoitetaan 1 §:n mukaista kirjastoa. Tieteellisiä tarkoituseriä sytyttävät eri tieteenaloille erikoistuneet kirjastot eivät ole kunnan ylläpidettäviä. Kunnalla ei pykäläehdotuksen mukaan ole velvollisuutta ylläpitää yleistä kirjastoa. Jos kunta ylläpitää yleistä kirjastoa, tulee sen olla tämän lain mukainen. Esimerkiksi vain kunnan hallinnon käytettävissä olevat käsikirjastot tai muut rajoitettua käyttäjäkuntaa tai tarkoitusta varten hankitut kokoelmat eivät ole tämän lain tarkoittamia kirjastoja.

Lakiehdotuksen 17 §:n mukaan myös yksityinen yhteisö tai säätiö voisi ylläpitää kirjastoa. Lakiteknisistä syistä on 2 §:n jälkeisissä pykälissä käytetty sanaa kirjasto tarkoittamassa kunnan tai useamman kunnan yhdessä ylläpitämää yleistä kirjastoa.

3 §. *Kunnan kirjastolaitos.* Kunnan kirjastotoimen yhtenäisyyttä korostaa se, että kirjastot muodostavat kirjastolaitoksen. Pykäläehdotuksen mukaan kunnan kirjastoista yksi on pääkirjasto ja muut ovat sen alaisia kirjastoja. Nykyisen lainsäädännön käsitteistä sivukirjasto ja laitoskirjasto ehdotetaan luovuttavaksi. Kirjastoja voi silti edelleen sijoittaa myös erilaisiin laitoksiin. Lakiehdotus ei rajoita kirjaston sijoittamista vain sairaaloihin ja huoltolaitoksiin. Jäljempänä lakiehdotuksen 5 ja 6 §:ssä ja niiden perusteluissa luonnehditaan kirjastoa tarkemmin ja erotetaan kirjasto muista kirjastolaitoksen palveluista.

Uutta on pykäläehdotuksen säännös, jonka mukaan kahdella tai useammalla kunnalla voi olla yhteinen kirjastolaitos. Yhteisen kirjastolai-

toksen edellytyksenä on kuntien sopimus tai yhtäpitävät päätökset kunnallislain (953/76) mukaisesti. Kirjastolaitos on tällöin yhden kunnan hoidossa, mutta muut yhteistoimintakunnat osallistuvat sopimuksen perusteella sen hallintoon asettamalla jäseniä kirjastolautakuntaan.

Kirjastotoimen järjestämisellä osittaisessa yhteistoiminnassa tarkoitetaan yhteistä kirjastolaitosta keveämpää menettelyä, jossa kunnan kirjasto hoitaa jonkin osan toisen kunnan kirjastopalveluista. Tällaista voi olla esimerkiksi jonkin alueen kirjastopalvelujen tai jonkin kirjastojen toiminnan osa-alueen järjestäminen. Myös tämä edellyttää kuntien keskinäistä sopimusta kunnallislain mukaisesti.

4 §. *Kirjastolautakunta.* Kirjastolaitoksen hallintoa varten ehdotetaan asetettavaksi kirjastolautakunta. Kuntien kulttuuritoiminnasta annetun lain (1045/80) mukaan voi kunnan kulttuurilautakuntana toimia muu lautakunta tai kunnanhallitus. Lakiehdotuksen mukaan kirjastolautakunnan tehtävät voi pienessä kunnassa hoitaa kulttuurilautakunta tai muu lautakunta tai kunnanhallitus.

Jos kahdella tai useammalla kunnalla on 3 §:n mukaisesti yhteinen kirjastolaitos, on myös kirjastolautakunta kuntien yhteinen. Yhteisen kirjastolautakunnan valinnasta ovat voimassa kunnallislain 104 §:n säännökset.

Kaksikielisen kunnan kirjastolautakunnassa tulee pykäläehdotuksen mukaan molempien kieliryhmien olla edustettuna. Kuntien yhteisessä kirjastolautakunnassa tulee vastaavasti molempien kieliryhmien olla edustettuna, jos jokin kunnista on kaksikielinen. Tällä menettelyllä halutaan varmistaa se, että kirjastolautakunnan ja kirjastolaitoksen toiminnassa otetaan molemmat kieliryhmät huomioon.

Kirjastolautakunnan tehtävistä ja toimivallasta ehdotetaan säädettäväksi asetuksella. Kirjastolautakunnan tehtävät ovat: kirjastolaitoksen johtaminen ja valvominen, kirjaston toimintaa koskevista säännöistä päättäminen, kirjastolaitoksen talousarvion valmistelu sekä kirjastolaitoksen viranhaltijoiden ottaminen. Pykäläehdotuksen mukaan määräyksiä voidaan täydentää valtuuston hyväksymällä kirjastotoimen johtosäännöllä. Kuntien erilaisen koon ja niiden kirjastolaitoksen erilaisen järjestämistavan sekä johtavien viranhaltijain valinnassa vallitsevan käytännön vuoksi ehdotetaan, että johtosäännöllä voidaan siirtää kirjastolautakunnalle kuuluvia tehtäviä muulle

kunnalliselle viranomaiselle tai kirjastolaitoksen viranhaltijalle siltä osin kuin asetuksella sallitaan.

5 §. Kokoelmat ja niiden käyttöön asettaminen. Pykäläehdotuksen mukaan kunnan kirjastolaitoksen kokoelmien määrässä ja laadussa tulee ottaa huomioon kunnan väestön määrä ja rakenne sekä kieliolot. Kirjastolaitoksen kokoelmien määrää ja laatua arvioitaessa tulee ottaa huomioon niin aineiston lainaaminen kirjaston ulkopuolelle kuin mahdollisuus käyttää aineistoa kirjastossa. Ääni- ja kuvatallenteiden käyttö vaatii kuuntelu- ja katselulaitteen. Kun kirjastoja varustetaan näillä laitteilla, on otettava huomioon, missä määrin kodeissa olevat laitteet tekevät mahdolliseksi tallenteiden lainaamisen ja mitä muutoksia tässä suhteessa tapahtuu. Tarpeelliset luettelot kirjastolaitoksen kokoelmista kuuluvat myös kokoelmien laatua koskevaan arviointiin. Väestön rakenteen suhteen on otettava huomioon eri ikäryhmät, ammatit, kunnalle tyypilliset elinkeinot sekä oppilaitokset ja muut kirjaston kokoelmiin vaikuttavat tekijät kuten kansalais- ja työväenopistot, järjestöt ja muu vapaa sivistystyö. Kaksikielisen kunnan molempien kieliryhmien tarpeet tulee tyydyttää ja ottaa riittävästi huomioon kirjastopalvelujen järjestämisessä ja vuotuisissa aineiston hankinnoissa. Kirjastopalvelujen kielellistä tasapuolisuutta ei voida arvioida pelkästään kokoelmien kielellisellä jakautumalla, vaan myös kummankin kieliryhmän tarpeita tyydyttävillä vuotuisilla hankinnoilla.

Kirjastoilla ei lakiehdotuksen sanamuodon mukaan ole omia erillisiä kokoelmia, vaan kokoelmat ovat kirjastolaitoksen kokoelmia. Kirjastolaitoksen kokoelmat on kuitenkin sijoitettu kirjastoihin. Pykäläehdotuksen 2 momentin mukaan kirjastolaitoksen kokoelmiin kuuluvaa aineistoa voidaan asettaa saataville muihinkin tarkoituksenmukaisiin paikkoihin. Tässä tarkoitetaan kirjastoa keveämpää lähipalvelun järjestämisestä esimerkiksi harvaan asutulla seudulla, erillisissä laitoksissa tai muissa erikoisolissa. Tarkoitukseen voidaan käyttää myös kirjastoautoa ja -venettä. Tässä toiminnassa voidaan käyttää hyväksi myös muita yhteiskunnan järjestämiä palveluja, kuten postitoimipaikkoja, joiden välityksellä voidaan tarkoituksenmukaisesti järjestää kirjastopalveluja. Vaihtuvia kokoelmia voidaan niinkään sijoittaa esimerkiksi oppilaitoksiin ja työpaikoille.

Eräiltä osin on tarkoituksenmukaista järjestää kotipalvelua. Henkilö, joka liikuntaesteen vuoksi ei voi itse tulla kirjastoon, tilaa kirjastopalveluja, jotka kunta järjestää tuomalla kirjan tai muun

aineiston käyttäjän kotiin. Menettelyn käyttöön otosta päättää kunta. Kotipalvelu on pyrittävä hoitamaan taloudellisesti ja mikäli mahdollista kunnan järjestämän muun kotipalvelun yhteydessä.

6 §. Kirjaston huoneisto ja aukiolo. Kirjaston yhtenä tunnusmerkinä on, että sillä on oma kirjastokäyttöön hyväksytty huoneisto. Huoneistolta on vaadittava, että se on kokonsa, muiden ominaisuuksiensa ja varustuksensa sekä sijaintinsa puolesta sopiva kirjastokokoelmien säilytykseen, esilläpitoon ja käyttämiseen sekä henkilökunnan työskentelyyn.

Kirjaston aukiolon perusteissa on otettava huomioon kunnan väestörakenne. Kirjastoa tulee voida käyttää myös vapaa-aikana, jolloin esimerkiksi kunnan elinkeinorakenteen poikkeavuus saattaa vaikuttaa päivittäisiin aukioloaikoihin. Jos kirjasto sijaitsee oppilaitoksen lähellä, tulee sen aukioloajoissa ottaa huomioon oppilaitoksen toiminta. Tämä edellytys on otettava huomioon sekä nuorisoasteen että aikuisoppilaitosten osalta.

7 §. Maksut ja korvaukset. Kirjaston käyttö on nykyisen lainsäädännön mukaan kunnan asukkailla maksutonta. Maksuttomuutta ehdotetaan jatkettavaksi siten laajennettuna että kirjaston käyttö olisi yleisesti maksutonta. Nykyisinkin käytäntö on yleensä tällainen.

Kirjaston käyttöä koskevien sääntöjen vastaisesta menettelystä ehdotetaan kirjastolle annettavaksi mahdollisuus periä kirjaston käyttäjältä maksu. Tavanomaisin tällainen maksu on myöhästymismaksu. Mikäli kirjasto tarjoaa mahdollisuuden varata käyttöön tietyn kirjan tai muuta aineistoa sellaisen tultua palautetuksi kirjastoon, ehdotetaan mahdolliseksi periä kohtuullisia ilmoittamiskuluja vastaava varausmaksu. Kohtuulliset kustannukset muodostuvat posti- tai puhelinkuluista sekä arviomääräisistä järjestelmän ylläpidosta aiheutuvista henkilökuluista. Myöhästymis- ja varausmaksut ovat kirjastoissa yleisiä.

Kirjastoaineiston turmelemisen johdosta käyttäjältä perittävä korvaus perustuu vahingonkorvausta koskeviin säännöksiin.

8 §. Henkilökunta. Kirjastolaitoksen asianmukaiseksi hoitamiseksi ja palvelutason laadulliseksi takaamiseksi ehdotetaan, että kirjastolaitoksessa tulee olla tarpeellinen määrä kirjastonhoitajan päävirkoja. Kirjastonhoitajan virka voi olla kahden tai useamman kunnan yhteinen, myös niissä tapauksissa, joissa kunnilla ei ole yhteistä kirjastolaitosta. Asukasmäärältään pienten kuntien kirjastolaitokselle ei aina ole yhteistoimintamenettelyinkään saatavissa kirjastonhoitajan päätoimista

virkaa. Tästä syystä ehdotetaan, että lääninhallitus voi antaa luvan siihen, ettei kunnalla ole kirjastonhoitajan päävirkaa. Kirjastonhoitajan tehtävät voidaan tällöin yhdistää kunnan muun viranhaltijan, esimerkiksi kulttuurisihteerin tehtäviin. Siitä, mitkä virat ovat kirjastonhoitajan virkoja, ehdotetaan säädettäväksi asetuksella. Kirjastonhoitajan viroiksi on tarkoitus säätää pääosa niistä viroista, joihin on vaadittu kirjastonhoitajan koulutus eli korkeakoulututkinto ja kirjastotieteen ja informatiikan opintoja. Tarkoituksena on kuitenkin vähentää käytössä olevia virkanimikkeitä ja ottaa huomioon kirjastoalan koulutuksessa tapahtuneet muutokset.

Opetusministeriö voi ehdotuksen mukaan antaa määräyksiä kirjastohenkilökunnan tarpeelliseksi katsottavasta määrästä ja rakenteesta. Tarkoituksenmukainen henkilöstön määrä pyritään saavuttamaan valtionosuuden säätelyllä. Rakenteen ohjaaminen tarkoituksenmukaiseen suuntaan on hidasta henkilöstön vähäisen vaihtuvuuden vuoksi. Lisäksi ammatillinen koulutus on aloitettu vasta vuonna 1978 osana keskiasteen koulunuudistusta. Kirjastoalan ammatillisen koulutuksen saaneen henkilökunnan kelpoisuusehdot voidaan tarkemmin määrätä johtosäännöllä.

9 §. Kirjastolaitoksen johtaja. Kunnan kirjastolaitoksen johtajana olisi pääkirjaston hoitaja. Tämän tulisi olla kirjastonhoitaja edellä mainittuja kirjastonhoitajan viran perustamisesta vapautettuja kuntia lukuunottamatta. Suurimpien kuntien kirjastotoimen johtajan tehtävä saattaa kuitenkin olla tarkoituksenmukaista erottaa pääkirjaston suoranaisten esimiehen tehtävistä. Kirjastolaitoksen johtajana toimivan viranhaltijan tehtävänä on kirjastolautakunnan alaisena johtaa ja kehittää kirjastotoimintaa, valmistella ja esitellä kirjastolautakunnan päätettävät asiat sekä huolehtia lautakunnan päätösten täytäntöönpanosta ja kirjastoaineiston hankinnasta. Kuntien erilaisen koon ja kirjastolaitoksen erilaisen järjestelyn vuoksi on tarkoituksenmukaista, että osa asetuksella säädetyistä tehtävistä voidaan tarvittaessa siirtää muun viranhaltijan tai luottamushenkilön tehtäväksi.

10 §. Henkilökunnan kelpoisuusehdot. Kirjastonhoitajan viran haltijan kelpoisuusehdoista ehdotetaan säädettäväksi asetuksella. Asetuksella on edellä esitetyn mukaisesti tarkoitus säätää kelpoisuusehdoista edelleen siten, että vaatimuksena on korkeakoulututkinto ja kirjastotieteen ja informatiikan opinnot. Kuntien erityistarpeista johtuvat kelpoisuusehdot ehdotetaan määrittä-

väksi johtosäännössä. Asetuksella säädetyistä kelpoisuusehdoista ehdotetaan opetusministeriölle annettavaksi valta myöntää erivapaus.

Kirjastolaitoksessa tulee olla kirjastonhoitajien lisäksi tarpeellinen määrä muuta kirjastoalan ammatillisen tutkinnon suorittanutta tai opetusministeriön päätöksen mukaiset kelpoisuusehdot täyttävää henkilökuntaa. Kirjastoalan ammatillista koulutusta annetaan eräissä kauppaopistoissa, joissa on kirjastolinja. Opetusministeriön päätöksellä on kelpoisuus tarkoitus antaa eräitä kirjastoalan kursseja suorittaneille, pitkäaikaisen kokemuksen hankkineille kirjastotyöntekijöille. Huomattava osa nykyisestä kirjastohenkilöstöstä ei ole saanut alan ammatillista koulutusta.

11 §. Ohjaus ja valvonta. Kouluhallituksesta ja sen alaisesta piirihallinnosta annetun lain (534/68) 2 §:n mukaan on kouluhallituksen ja lääninhallitusten tehtävänä ohjata ja valvoa yleisiä kirjastoja. Yhdenmukaisesti tämän kanssa ehdotetussa pykälässä säädettäisiin, että kirjastotoimen ohjaaminen ja valvominen on kouluhallituksen ja lääninhallitusten tehtävä.

Kirjastojen toiminnan tarkastaminen ehdotetaan pysytettäväksi lääninhallituksilla. Lääninhallituksen tulee ilmoittaa havaitsemistaan epäkohdista kirjastolautakunnalle ja, jos huomautukset ei seuraa korjausta, voi lääninhallitus ilmoittaa asian kouluhallitukselle. Kouluhallitus voi tarvittaessa ryhtyä kuntien ja kuntainliittojen valtionosuuksista ja -avustuksista annetun lain 21 a §:n mukaisiin toimenpiteisiin, jotka viime kädessä voivat johtaa käyttökustannusten valtionosuuden ennakon tai loppusuoritusten pidättämiseen tai lakkauttamiseen. Lääninhallitusten valvontatehtäviä on tarkoitus vähentää jättämällä virkojen täytön yksityiskohtainen valvonta pois. Vastaavasti voidaan lääninhallituksen tehtäviä toiminnan ohjauksessa ja täydennyskoulutuksessa jonkin verran lisätä.

12 §. Kirjastojen yhteistoiminta. Kirjastojen keskinäinen yhteistoiminta tehostaa kirjastojen toimintaa ja tekee mahdolliseksi entistä useamman käyttäjän tarpeiden tyydyttämisen. Nykyisen lainsäädännön perusteella maa on jaettu maakuntakirjastojen toiminta-alueisiin sekä Helsingin kaupunginkirjastolle on annettu tehtäväksi toimia yleisten kirjastojen valtakunnallisena keskuskirjastona. Pykäläehdotuksen mukaan tämä järjestely jatkuisi. Maakuntakirjastojen ja yleisten kirjastojen keskuskirjaston tehtävänä on täydentää ja tukea kuntien kirjastolaitosten toimintaa. Näille kirjastoille asetetaan myös yhteistyövelvoite, jolla pyritään maan kirjastoverkon mahdolli-

simman täysipainoiseen käyttämiseen. Maakuntakirjastoa ja yleisten kirjastojen keskuskirjastoa ylläpitävälle kunnalle annetaan ylimääräistä valtionosuutta.

13 §. *Maakuntakirjastot.* Valtioneuvosto määrää asianomaisen kunnan suostumuksella kunnan kirjastolaitoksen maakuntakirjastoksi. Samalla valtioneuvosto määrää maakuntakirjaston toiminta-alueen. Toiminta-alueita määrättäessä tulee ottaa huomioon liikenneolot ja muut tekijät, jotka vaikuttavat toiminta-alueen kirjastolaitoksen mahdollisuuksiin käyttää hyväksi maakuntakirjaston palveluksia. Myös kielisuhteet on otettava huomioon maakuntakirjastoja ja niiden toiminta-alueita määrättäessä. Maakuntakirjasto ei ole toiminta-alueensa yleisten kirjastojen piirihallintoviranomainen. Se voi toimia vain täydentäen ja tukien toiminta-alueensa kirjastoja. Täydennyskoulutukseen ja toiminnan ohjaukseen liittyvissä asioissa maakuntakirjastot ovat yhteistyössä lääninhallitusten kanssa. Lisäksi maakuntakirjaston tehtäväksi on tarkoitettu asetuksella säätää toiminta-aluetta koskevan ja siihen läheisesti liittyvän kirjallisuuden ja muun aineiston hankkiminen ja säilyttäminen. Tätä, aikaisemmin pääasiassa maakuntakokoelman keräämiseen ja säilyttämiseen keskittynyttä toimintaa pyritään kehittämään maakunnallista tietopalvelua korostavaan suuntaan. Maakuntakirjastolle voidaan sitä ylläpitävän kunnan suostumuksella antaa myös muita, lähinnä kirjastotoiminnan kehittämistä tarkoittavia tehtäviä. Maakuntakirjaston palvelukset ehdotetaan säädettäväksi maksuttomiksi sekä sen toimialueen kuntien kirjastolaitoksille että varsinaisille käyttäjille. Maakuntakirjaston tehtävien peruuttaminen perustuisi joko tehtävien laiminlyöntiin, muuttuneisiin olosuhteisiin tai siihen, ettei kunta enää halua ylläpitää maakuntakirjastoa.

14 §. *Yleisten kirjastojen keskuskirjasto.* Yleisten kirjastojen keskuskirjaston tehtävät suhteessa maakuntakirjastoihin ovat vastaavat kuin maakuntakirjastojen tehtävät suhteessa kuntien kirjastolaitoksiin. Yleisten kirjastojen keskuskirjastolle on tarkoitus antaa myös koko maan kirjasto-toimintaa palvelevia tehtäviä yhteistyössä kuntien kirjastolaitosten ja maakuntakirjastojen sekä tieteellisten kirjastojen kanssa. Näitä tehtäviä annetaan yleisten kirjastojen keskuskirjastolle sitä ylläpitävän kunnan suostumuksella.

15 §. *Yleisten ja tieteellisten kirjastojen yhteistyö.* Edellä 12 §:n perustelujen yhteydessä on todettu, että kirjastojen yhteistyöllä pyritään kirjastojen tarkoituksenmukaisen käytön kehittämi-

seen. Pykäläehdotuksen mukaan myös tieteellisten kirjastojen palveluja käytetään yleisten kirjastojen toiminnassa hyväksi. Tämä säännös ei velvoita tieteellisiä kirjastoja tarjoamaan palveluksiaan yleisille kirjastoille. Mikäli ne kuitenkin niin tekevät, yleiset kirjastot velvoitetaan vastavuoroisesti tarjoamaan tieteellisille kirjastoille kokoelmiinsa kuuluvaa aineistoa käytettäväksi.

16 §. *Kirjastojen ja koulujen yhteistyö.* Koulukirjastoissa on vanhastaan voinut olla käsikirjaston ohella lainauskirjasto. Koulukirjastojen toimintaa on pyritty kehittämään siten että ne toimivat ensi sijassa opettajien ja oppilaiden käsikirjastona. Tämä käsikirjastona toimiminen sisältää myös sellaisen oppilaille lainattavan materiaalin, jota käytetään opetuksessa, kuten oheislukemistot. Yleisten kirjastojen ja koulukirjastojen toiminnan tarkoituksenmukaisella yhteensovituksella pyritään siihen, että samassa rakennuksessa tai muuten lähellä kirjastoa sijaitseva koulu käyttää hyväkseen yleisen kirjaston palveluja kuten nykyisinkin. Milloin yleinen kirjasto sijaitsee koulurakennuksessa, myös yleisen ja koulukirjaston käsikirjastotoiminta on nivellettävä yhteen aineiston käytön tehostamiseksi sekä päällekkäishankintojen ja päällekkäisen työn välttämiseksi. Koulukirjaston tehtävistä on erikseen säädetty peruskouluasetuksessa.

Pykäläehdotuksen tarkoituksena on, että kunnan kirjastolaitos tarjoaa yleisen kirjaston palvelut myös koululaisille ja että vähennetään koulukirjastojen yleisen kirjaston omaista toimintaa. Mikäli koululaisilla ei katsota muuten olevan riittäviä mahdollisuuksia käyttää yleistä kirjastoa, koululle voidaan järjestää lainausasema tai kirjastoauton pysäkki. Lainausasema tai kirjastoauto voi palvella myös muita asukkaita kuin koululaisia. Mikäli kunnan kirjastolaitoksella ei ole mahdollisuuksia riittäväksi katsottavan palvelun järjestämiseen, koulukirjasto voi korjata puutetta koululainsäädännön sallimissa rajoissa.

Koululaisille annettavasta kirjastonkäytön opetuksesta koulu ja yleinen kirjasto huolehtivat yhdessä.

17 §. *Yksityinen kirjasto.* Eräiden ammattiryhmien kirjastopalvelujen järjestämistä ei voida perustellusti pitää minkään kunnan tehtävänä. Lähinnä tällaisia henkilöryhmiä varten voisi toimia yksityisen yhteisön tai säätiön ylläpitämä kirjasto. Tällaiselle kirjastolle myönnetään valtionavustusta valtion tulo- ja menoarvioon vuositain otettavan määrärahan mukaan ja sen toiminnasta kouluhallitus antaa tarkemmat ohjeet. Ehdotuksesta on jätetty tarpeettomana pois se

mahdollisuus, että kirjaston ylläpitäjänä olisi Suomen kansalainen.

18 §. *Pohjoismaiden kuntien yhteistyö.* Suomen, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä on tehty sopimus kunnallisesta yhteistyöstä yli pohjoismaisten valtakunnanrajojen (SopS 2/79). Kirjastotalan yhteistoimintaa on harjoitettu Suomen, Ruotsin ja Norjan kesken. Tähän tarkoitukseen on vuosittain valtion tulo- ja menoarviossa ollut erillinen määräraha ja tätä käytäntöä ehdotetaan jatkettavaksi.

19 §. *Kustannusten jakaminen.* Lakiehdotuksen 3 §:n mukaan kahdella tai useammalla kunnalla voi olla yhteinen kirjastolaitos. Myös yhteistyöhön osallistuva kunta saa valtionosuutta kantokyläluokkansa mukaan asukasluvun perusteella. Vastaavasti ehdotetaan, että kunnat jakavat kustannukset keskenään asukaslukujen suhteessa. Kunnat voivat sopia muunkinlaisesta menettelystä.

20 §. *Poistetun aineiston luovuttaminen.* Kirjastoista poistetaan materiaalia, jolla ei enää ole kirjastoille käyttöä. Kun maakuntakirjaston ja yleisten kirjastojen keskuskirjaston tehtäväksi on tarkoitettu erityisesti säätää toisaalta toiminta-aluetta koskevan ja siihen läheisesti liittyvän kirjallisuuden hankkiminen ja säilyttäminen ja toisaalta kokoelmien käytettäväksi asettaminen toiminta-alueellaan, on tarkoituksenmukaista, että kirjasto, päättäessään itse poistaa aineistoa kokoelmistaan, antaa maakuntakirjastolle tai yleisten kirjastojen keskuskirjastolle tilaisuuden saada tätä aineistoa.

Jotta kirjastoverkkoa voidaan käyttää tehokkaasti hyväksi kirjallisuuden ja tarvittaessa muun-

kin aineiston valtakunnallista varastointijärjestelmää kehitettäessä, ehdotetaan että poistettua aineistoa saadaan korvauksetta luovuttaa toissijaisesti muille julkisille kirjastoille ja tutkimuslaitoksille, lähinnä tieteellisille kirjastoille ja varastokirjastolle, jos sellainen perustetaan, ilman, että tästä aiheutuu valtionosuuden palautusvelvollisuutta. Kyseiset laitokset ovat useimmiten valtion omistamia.

2. Alemmanasteiset säännökset

Kirjastolain nojalla tulee annettavaksi kirjastoasetus, jossa säädetään tarkemmin kirjastolautakunnan ja kirjastolaitoksen johtajana toimivan viranhaltijan tehtävistä, kirjastolaitoksen toiminnasta, viranhaltijosta, kirjastojen yhteistoiminnasta ja maakuntakirjastojen ja yleisen keskuskirjaston tehtävistä sekä muista tarpeellisista seikoista. Asetusluonnos on liitteenä.

Ehdotettu lainsäädäntö edellyttää lisäksi opetusministeriön päätöstä kirjastohenkilökunnan määrittämisestä ja rakenteesta sekä eräistä kelpoisuuksista.

3. Voimaantulo

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 1986.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Kirjastolaki

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Yleisen kirjaston tarkoitus ja toiminta

Yleisen kirjaston tarkoituksena on tyydyttää yleistä sivistyksen, tiedon ja virkistystyksen tarvetta sekä tukea opiskelua ja kirjallisuuden ja taiteen harrastusta.

Tarkoituksensa toteuttamiseksi yleinen kirjasto asettaa yleiseen käyttöön kirjoja sekä muita kirjastokäyttöön sopivia tallehteita. Kirjasto voi myös antaa mahdollisuuden muiden kirjastokäytön kannalta tarkoituksenmukaisten tallennetun tiedon lähteiden käyttöön.

Yleisen kirjaston tulee avustaa tiedon haussa ja opastaa kirjaston käytössä.

2 §

Yleisen kirjaston ylläpitäminen

Milloin kunta tai useampi kunta yhdessä ylläpitää yleistä kirjastoa (jäljempänä kirjasto), sen toiminta tulee järjestää tämän lain ja sen nojalla annettujen säännösten ja määräysten mukaisesti.

Yksityisen ylläpitämästä yleisestä kirjastosta säädetään 17 §:ssä.

3 §

Kunnan kirjastolaitos

Kunnan kirjastot muodostavat kunnan kirjastolaitoksen. Kirjastoista yksi on pääkirjasto ja muut ovat sen alaisia kirjastoja.

Kahdella tai useammalla kunnalla voi olla yhteinen kirjastolaitos, jos kunnat siitä sopivat. Kunta voi myös sopia kirjastotoimen järjestämisestä osittain yhteistoiminnassa muun kunnan kanssa.

Kunnalla tulee olla valtuuston hyväksymä kirjastotoimen johtosääntö, joka on annettava tiedoksi lääninhallitukselle.

4 §

Kirjastolautakunta

Kirjastolaitoksen hallintoa varten kunnassa on kirjastolautakunta. Milloin se kunnan väkiluvun

pienuuden vuoksi on perusteltua, kunnanvaltuusto voi kuitenkin päättää, että kirjastolautakunnan tehtävät hoitaa kulttuurilautakunta tai muu lautakunta taikka kunnanhallitus. Milloin kahdella tai useammalla kunnalla on yhteinen kirjastolaitos tai niillä on muuta kirjastotoimen yhteistoimintaa, kunnilla voi olla kunnallislain (953/76) 104 §:n mukainen yhteislautakunta.

Kaksikielisen kunnan kirjastolautakunnassa tulee molempien kieliryhmien olla edustettuina. Milloin kirjastolautakunta on kahden tai useamman kunnan yhteislautakunta ja jokin kunnista on kaksikielinen, tulee kirjastolautakunnassa olla molempien kieliryhmien edustettuina.

Kirjastolautakunnan tehtävistä ja toimivallasta säädetään asetuksella. Tarkempia määräyksiä voidaan antaa kirjastotoimen johtosäännössä. Kirjastolautakunnalle kuuluva tehtävä voidaan asetuksen nojalla johtosäännöllä siirtää muun kunnallisen viranomaisen tai viranhaltijan tehtäväksi.

5 §

Kokoelmat ja niiden käyttöön asettaminen

Kunnan kirjastolaitoksen kokoelmien tulee määrältään ja laadultaan vastata kunnan väestön määrää ja rakennetta. Kaksikielisessä kunnassa molempien kieliryhmien tarpeet tulee ottaa huomioon.

Kirjastolaitoksen kokoelmiin kuuluvaa aineistoa voidaan asettaa kirjastojen ohella saataville muihinkin paikkoihin, milloin se on tarkoituksenmukaista.

Kirjasto voi myös järjestää kotipalvelua henkilöille, jotka eivät vammaan tai muun vastaavan esteen vuoksi voi itse asioida kirjastossa.

6 §

Kirjaston huoneisto ja aukiolo

Kirjastolla tulee olla tarkoitukseen hyväksytty huoneisto.

Kirjaston aukiolon perusteista säädetään asetuksella.

7 §

Maksut ja korvaukset

Kirjaston käyttö on maksutonta.

Kirjasto voi kuitenkin periä käyttäjältä maksun sääntöjen vastaisesta menettelystä kirjaston käytössä sekä kohtuullisia ilmoittamiskuluja vastaan varausmaksun.

8 §

Henkilökunta

Kunnan kirjastolaitoksessa tulee olla tarpeellinen määrä kirjastonhoitajan päävirkoja sekä kirjastoalan opistoasteen tutkinnon suorittanutta tai opetusministeriön päätöksen mukaiset kelpoisuusehdot täyttävää henkilökuntaa. Kirjastolaitoksessa voi olla myös muita viranhaltijoita ja työntekijöitä. Asetuksella säädetään, mitkä virat ovat kirjastonhoitajan virkoja. Kirjastonhoitajan virka voi olla kahden tai useamman kunnan yhteinen. Lääninhallitus voi antaa luvan siihen, ettei väkiluvultaan pienen kunnan kirjastolaitoksessa ole kirjastonhoitajan päävirkaa. Kirjastonhoitajan tehtävät voidaan tällöin myös yhdistää kunnan muun viranhaltijan tehtäviin.

Opetusministeriö päättää kunnan kirjastolaitoksen tarpeellisen henkilökunnan määrän ja rakenteen perusteista.

9 §

Kirjastolaitoksen johtaja

Kirjastolaitoksen johtajana toimii pääkirjaston hoitaja, jolle kunta ole perustanut erillistä kirjastotoimen johtajan virkaa tätä tehtävää varten. Kirjastolaitoksen johtajan tehtävistä säädetään asetuksella ja määrätään johtosäännössä. Osa kirjastolaitoksen johtajan tehtävistä voidaan asetuksen nojalla johtosäännöllä siirtää kirjastolaitoksen muun viranhaltijan tai luottamushenkilön tehtäväksi.

10 §

Henkilökunnan kelpoisuusehdot

Kirjastonhoitajan virkojen kelpoisuusehdoista säädetään asetuksella ja niistä voidaan lisäksi määrätä johtosäännössä. Muun henkilökunnan kelpoisuusehdoista määrätään sen lisäksi, mitä 8 pykälässä on säädetty, tarvittaessa johtosäännössä. Opetusministeriö voi myöntää erivapauden asetuksella säädettyistä kelpoisuusehdoista.

11 §

Ohjaus ja valvonta

Kirjastotointa ohjaavat ja valvovat kouluhallitus ja lääninhallitukset. Kirjastojen toimintaa tarkastaa lääninhallitus. Jos lääninhallitus havaitsee olevan aihetta huomautukseen, sen tulee saattaa asia kirjastolautakunnan tietoon. Jos huomautuksesta ei seuraa korjausta, lääninhallitus voi ilmoittaa asian kouluhallitukselle.

12 §

Kirjastojen yhteistoiminta

Kuntien kirjastolaitosten toimintaa täydentävät ja tukevat keskinäisessä yhteistoiminnassa maakuntakirjastot ja yleisten kirjastojen keskuskirjasto.

13 §

Maakuntakirjastot

Maakuntakirjastona toimii valtioneuvoston määräämän kunnan kirjastolaitos asianomaisen kunnan suostumuksella. Maakuntakirjaston toiminta-alueen määrää valtioneuvosto.

Maakuntakirjaston tehtävistä säädetään asetuksella. Opetusministeriö voi lisäksi asianomaisen kunnan suostumuksella antaa maakuntakirjastolle erityisiä tehtäviä.

Maakuntakirjaston palvelukset ovat 7 §:ssä säädettyin poikkeuksin maksuttomia.

Valtioneuvosto voi peruuttaa määräyksen toimia maakuntakirjastona sen mukaan kuin asetuksella säädetään.

14 §

Yleisten kirjastojen keskuskirjasto

Yleisten kirjastojen keskuskirjastona toimii valtioneuvoston määräämän kunnan kirjastolaitos asianomaisen kunnan suostumuksella. Keskuskirjaston toiminta-alueena on koko maa.

Keskuskirjaston tehtävistä säädetään asetuksella. Opetusministeriö voi lisäksi asianomaisen kunnan suostumuksella antaa keskuskirjastolle erityisiä tehtäviä.

Keskuskirjaston palvelukset ovat 7 §:ssä säädettyin poikkeuksin maksuttomia.

Valtioneuvosto voi peruuttaa määräyksen toimia keskuskirjastona sen mukaan kuin asetuksella säädetään.

15 §

Yleisten ja tieteellisten kirjastojen yhteistyö

Kirjaston tulee tarvittaessa käyttää myös tieteellisten kirjastojen tarjoamia palveluksia sekä vastaavasti tarjota näiden käytettäväksi kokoelmiinsa kuuluvaa aineistoa.

16 §

Kirjastojen ja koulujen yhteistyö

Yleisten kirjastojen ja koulukirjastojen toiminta tulee tarkoituksenmukaisella tavalla sovittaa toisiinsa niin, että tarpeettomilta hankinnoilta ja päällekkäisiltä toiminnoilta vältytään.

17 §

Yksityinen kirjasto

Yksityisen yhteisön tai säätiön ylläpitämä kirjasto voi toimia yleisenä kirjastona silloin, kun sen toiminta kohdistuu erityiseen henkilöryhmään tai muutoin sisältää sellaista yleiselle kirjastolle kuuluvaa toimintaa, jota ei voida asettaa minkään kunnan tehtäväksi.

Edellä 1 momentissa tarkoitettulle kirjastolle voidaan valtion tulo- ja menoarvioon tarkoitusta varten otetusta määrärahasta myöntää opetusministeriön harkinnan mukaan valtionavustusta ehdolla, että kirjaston toiminnassa noudatetaan kouluhallituksen ohjeita.

18 §

Pohjoismaiden kuntien yhteistyö

Kunnalle, joka harjoittaa Suomen, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä kunnallisesta yhteistyöstä yli pohjoismaisten valtakunnanrajojen tehtyyn sopimukseen (SopS 2/79) perustuvaa kirjastotoimintaa toisen pohjoismaan kunnan kanssa siten kuin kuntien kesken on sovittu, voi opetusministeriö myöntää valtionavustusta valtion tulo- ja menoarvioon tarkoitusta varten otetusta määrärahasta.

Jos 1 momentissa mainittua kirjastotoimintaa varten on myönnetty valtionavustusta, kuuluu toiminnan ohjaus ja valvonta yleisestä kirjastotoimesta huolehtiville valtion viranomaisille.

19 §

Kustannusten jakaminen

Jos kunnilla on yhteinen kirjastolaitos, sen kustannukset jaetaan kuntien kesken asukasluken suhteessa, jolleivät kunnat ole sopineet muunlaisesta kustannusten jaosta.

20 §

Poistetun aineiston luovuttaminen

Kirjastosta poistettua aineistoa saadaan korvauksetta luovuttaa yleisten kirjastojen keskus kirjastolle ja maakuntakirjastolle sekä toissijaisesti muulle julkiselle kirjastolle ja tutkimuslaitokselle. Valtionosuutta vastaavaa osaa luovutetun aineiston arvosta ei näissä tapauksissa palauteta valtiolle.

21 §

Asetuksenantovaltuus

Tarkempia säännöksiä tämän lain soveltamisesta annetaan asetuksella.

22 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 19 .

Tällä lailla kumotaan 3 päivänä toukokuuta 1961 annettu kirjastolaki (235/61) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

Kunnan, jossa ei ole kirjastonhoitajan päävirkaa, tulee vuoden kuluessa tämän lain voimaantulosta ryhtyä 8 §:n 1 momentin edellyttämiin toimiin.

Ennen tämän lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

Helsingissä 18 päivänä syyskuuta 1985

Tasavallan Presidentti

MAUNO KOIVISTO

Kirjastoasetus

Opetusministerin esittelystä säädetään päivänä kuuta 198 annetun kirjastolain (/) nojalla:

1 luku

Kirjastolaitoksen hallinto

1 §

Kirjastolautakunnan tehtävänä on:

- 1) johtaa ja valvoo kunnan kirjastolaitosta;
- 2) valvoo, että kirjastolaitoksella on tarpeelliset kokoelmat, kalusto ja muu välineistö, että omaisuutta hoidetaan asianmukaisesti, että kokoelmat luetteloidaan sekä että taloudessa noudatetaan säästäväisyyttä;
- 3) määrätä perusteet, joiden mukaan kokoelmia talousarvion rajoissa täydennetään;
- 4) päättää kirjastojen käyttöä koskevista säännöistä;
- 5) päättää kirjastojen aukioloajoista;
- 6) valmistella ehdotus kirjastolaitoksen talousarvioksi;
- 7) ottaa kirjastolaitoksen viranhaltijat ja työntekijät;
- 8) toimittaa lääninhallitukselle vuosittain kouluhallituksen ohjeiden mukainen kertomus kirjastolaitoksen toiminnasta; sekä
- 9) suorittaa muutkin tehtävät, jotka sille lain, asetuksen, johtosäännön tai asian laadun mukaan kuuluvat.

Kirjastotoimen johtosäännöllä voidaan 1 momentin 7 kohdassa mainittu tehtävä siirtää kunnanvaltuustolle, kunnanhallitukselle tai kirjastolaitoksen johtajalle.

2 §

Kirjastolaitoksen johtajana toimivan viranhaltijan tehtävänä on:

- 1) kirjastolautakunnan alaisena johtaa ja kehittää kunnan kirjastotointa ja valvoo kirjastojen toimintaa;
- 2) valmistella ja esitellä kirjastolautakunnassa käsiteltävät asiat;
- 3) huolehtia lautakunnan päätösten täytönpäntästä;
- 4) päättää kirjastolaitokseen hankittavista kirjoista ja muusta aineistosta; sekä
- 5) suorittaa muutkin tehtävät, jotka lain, asetuksen, johtosäännön tai asian laadun mukaan kuuluvat hänelle.

Kirjastotoimen johtosäännöllä voidaan 1 momentin 2 kohdassa mainittu tehtävä siirtää kirjastolaitoksen muulle viranhaltijalle tai lautakunnan puheenjohtajalle.

2 luku

Kirjastolaitoksen toiminta

3 §

Kirjastolaitoksen kokoelmat asetetaan yleiseen käyttöön antamalla mahdollisuus aineiston lainaamiseen ja kirjastossa käyttämiseen. Kirjastolaitoksen kokoelmista tulee olla niiden käytön kannalta tarpeelliset luettelot.

Kirjaston huonetilojen tulee olla lääninhallituksen hyväksymät, lukuunottamatta niitä, joille on hyväksytty toteuttamisohjelma.

Kirjastossa tulee olla tarpeelliset lukutilat, kalusto, käsikirjastokokielma, luettelot ja muut tiedonhaun apuneuvot sekä kokoelmien käytössä tarvittavat välineet.

4 §

Kirjastolaitoksen kokoelmista voidaan osa asettaa lainausasemille, lukusaleihin, kirjastoautoihin tai kirjastoveneisiin paikallisia tai erityisiä tarpeita varten.

5 §

Kaksikielisessä kunnassa tulee molempien kieliryhmien tarpeet ottaa riittävästi huomioon kirjastopalvelujen järjestämisessä.

6 §

Kirjaston aukioloajat on määrättävä sellaisiksi, että kunnan asukkaat voivat käyttää kirjastoa myös vapaa-aikanaan.

Oppilaitoksen lähellä sijaitsevan kirjaston aukioloajoissa on otettava huomioon myös oppilaitoksen toiminta.

3 luku

Kirjastonhoitajan virat

7 §

Kirjastonhoitajan virkoja ovat kirjastotoimen johtajan, kirjastotoimen apulaisjohtajan, kirjastonjohtajan, kunnankirjastonhoitajan, keskuskirjastonhoitajan, maakuntakirjastonhoitajan, osastonjohtajan, kirjastonhoitajan ja erityiskirjastonhoitajan virka.

8 §

Kirjastonhoitajan virkaan on kelpoinen henkilö, joka on suorittanut korkeakoulututkinnon sekä siinä tai erikseen kirjasto- ja informaatiopalvelualan koulutusohjelman kirjastotieteen ja informatiikan aineopinnot tai arvosanan cum laude approbatur kirjastotieteessä ja informatiikassa.

4 luku

Kirjastojen yhteistoiminta

9 §

Maakuntakirjaston tehtävänä on:

- 1) asettaa kokoelmansa käytettäväksi toiminta-alueellaan;
- 2) kehittää yhteistyössä toiminta-alueen kirjas-

tojen kanssa kaukopalvelun tarkoituksenmukaista hyväksikäyttöä kokoelmien täydentäjänä;

- 3) hankkia ja säilyttää toiminta-alueetta koskevaa tai siihen läheisesti liittyvää kirjallisuutta ja muuta aineistoa erityisesti alueellisen tietopalvelun tarpeita varten;

- 4) tiedottaa toiminta-alueensa kirjastoille kokoelmistaan ja toiminnastaan;

- 5) perehdyttää toiminta-alueen kirjastojen henkilökuntaa kokouksissa tai muulla tavoin kokoelmiinsa ja toimintaansa;

- 6) osallistua lääninhallituksen koolle kutsujen, toiminta-alueensa kirjastoille tarkoitettujen kokousten ja koulutustilaisuuksien järjestämiseen; sekä

- 7) suorittaa opetusministeriön antamat erityiset tehtävät.

10 §

Maakuntakirjaston tehtävät valtioneuvosto voi antaa kunnan kirjastolaitokselle edellyttäen, että se voi palvella tarpeeksi laajaa aluetta, että kirjastolaitoksen kokoelmat ovat määrältään ja laadultaan riittävät ja hyvin järjestetyt sekä että kunnan pääkirjastolla on tarkoitukseen sopiva huoneisto ja riittävä määrä säädetty kelpoisuusehdot täyttävää henkilökuntaa. Jos toiminta-alue on kaksikielinen, maakuntakirjastolla tulee olla riittävät edellytykset palvella molempia kieliryhmiä.

Maakuntakirjaston toiminta-alueen määrää valtioneuvosto kouluhallituksen esityksestä.

11 §

Yleisten kirjastojen keskuskirjaston tehtävänä on:

- 1) ylläpitää maakuntakirjastojen kokoelmia täydentäviä riittävän monipuolisia ja laajoja kokoelmia;

- 2) asettaa kokoelmansa valtakunnalliseen käyttöön;

- 3) kehittää yhteistyössä maakuntakirjastojen ja tieteellisten kirjastojen kanssa kaukopalvelun tarkoituksenmukaista hyväksikäyttöä kokoelmien täydentäjänä;

- 4) tiedottaa kokoelmistaan maakuntakirjastoille sekä perehdyttää näiden henkilökuntaa kokouksissa tai muulla tavoin kokoelmiinsa ja toimintaansa;

- 5) osallistua kouluhallituksen koolle kutsujen kokousten ja koulutustilaisuuksien järjestämiseen;

- 6) hankkia ja pitää saatavilla kirjastotoimintaa koskevaa kirjallisuutta ja muuta aineistoa lähinnä yleisten kirjastojen tarpeisiin; sekä

7) suorittaa opetusministeriön antamat erityiset tehtävät.

12 §

Maakuntakirjaston on ilmoitettava toiminta-alueensa kirjastoille, mitä aineistoa se ja yleisten kirjastojen keskuskirjasto haluavat omakseen poistetusta aineistosta.

5 luku

Erinäisiä säännöksiä

13 §

Valtioneuvoston, opetusministeriön ja kouluhallituksen kirjastolain ja tämän asetuksen nojalla tekemiin päätöksiin ei saa hakea muutosta valittamalla.

14 §

Valtioneuvosto voi kouluhallituksen esityksestä ja kuntaa kuultuaan peruuttaa kunnan kirjastolaitokselle annetun määräyksen toimia maakuntakirjastona tai yleisten kirjastojen keskuskirjastona, jos se laiminlyö sille kuuluvia tehtäviä eikä kouluhallituksen asettaman määräajan kuluessa korjaa laiminlyöntiään. Vastaavasti voidaan muuttuneiden olosuhteiden vuoksi peruuttaa kunnan kirjastolaitokselle annettu määräys, jos se ei ole osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi.

6 luku

Voimaantulo

15 §

Tämä asetus tulee voimaan 1 päivänä tammi-kuuta 1986 ja sillä kumotaan 30 päivänä maaliskuuta 1962 annettu kirjastoasetus (268/62) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

Ennen tämän asetuksen voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

16 §

Aikaisemman lainsäädännön nojalla vahvistetun kirjasto-ohjesäännön määräykset ovat johtosääntönä voimassa siltä osin kuin ne eivät ole lain tai asetuksen vastaisia, kunnes kirjastolaitokselle on hyväksytty johtosääntö.

Kunnan tulee ryhtyä 7 §:n säännöksistä mahdollisesti aiheutuviin toimiin vuoden kuluessa tämän asetuksen voimaantulosta.

17 §

Henkilö, joka on saanut erivapauden tai asetuksen nojalla kelpoisuuden kirjastonhoitajan virkaan, on edelleen kelpoinen vastaavaan virkaan.